

„HER PÅ LANDET HJÆLPER VI HINANDEN, MEN VI RENDER IKKE HINANDEN PÅ DØRENE“

Alderdom og stoisk stolthed i sønderjyske landområder

MARTIN LINDHARDT

De seneste årtiers demografiske udviklinger i Danmark har som i andre europæiske lande været kendetegnet af længere levetider samt af migration af især de yngre generationer fra land til by. Kombinationen af disse to udviklinger har resulteret i en relativ høj koncentration af ældre borgere i landområder (se fx Burholt & Dobbs 2012; Klijn et al. 2005; Lindhardt & Poulsen 2014). Denne demografiske tendens rejser selvsagt politiske spørgsmål om kommunaløkonomiske konsekvenser af særlige befolknings sammensætninger (se Lindhardt & Poulsen 2014), men også spørgsmål af både politisk og forskningsmæssig interesse om den levede eller erfarede alderdom på landet.

Aldring kan være ensbetydende med stigende afhængighed af andre på grund af fysisk svækkelse, men også grundet digitale udviklinger, som forskellige generationer ikke altid har samme fortrolighed med og heller ikke altid forventes at være lige opdaterede med. Oplevelsen af afhængighed i de senere leveår kan forstærkes af nogle af de faktorer, der kendetegner en rural tilværelse, såsom relativ geografisk isolation, dårlig infrastruktur og begrænsede transportmuligheder. På den anden side har eksisterende forskning fra forskellige vestlige lande peget på, at rurale ældre i mange tilfælde har stærke sociale netværk, der både kan tilbyde praktisk hjælp til daglige gøremål og forskellige former for meningsfyldt social deltagelse (Wenger 1990, 1995; Wenger & Keating 2008; Burholt & Naylor 2005; Scharf 2008).

I denne artikel, der bygger på en interviewundersøgelse og enkelte observationer i landområder i Tønder Kommune, er det netop spørgsmål om rurale ældres oplevelser og forståelser af afhængighed/uafhængighed og deres sociale deltagelse, der optager mig. I særdeleshed fokuserer jeg på, hvordan de ældre respondenter, der indgik i undersøgelsen, italesatte og navigerede imellem et eksplicit ideal om autonomi eller om ikke at ligge andre til last og ikke at „rende

hinanden på dørene“ og et lige så eksplicit ideal om at være der for og hjælpe hinanden i lokalområdet. Idealet om autonomi var både afspejlet i lave forventninger til politiske løsninger på infrastrukturelle udfordringer og, som vi vil se, i den betydning, en lokal købmand tilskrives for en landsbys selvopretholdelse, samt i en gentagen understregning af, at man ikke bør ligge hverken familiedlemmer eller jævnaldrende venner til last. Samtidig fremhævede respondenterne nærmest enstemmigt fællesskabet og det, at man kendte hinanden, som den største fordel ved at bo i landområder/små landsbyer. Jeg vil i artiklen belyse, hvorledes det stærke ideal om autonomi kombineret med forskellige former for social deltagelse i både uformelle og mere organisatoriske og foreningsmæssige sammenhænge for de ældre respondenter udgjorde kilder til opretholdelse af stabile selvidentiteter i sene leveår, der ellers kan være præget af forskellige former for forandring.

Baggrund

Tønder Kommune er en af Danmarks 16 såkaldte yderkommuner eller landdistriktskommuner. Disse er defineret ud fra en række kriterier såsom befolkningstæthed, antal mennesker, der bor i byer med under 1000 indbyggere, antal mennesker, der er beskæftiget i landbrug, antal pendlere samt gennemsnitlig afstand til motorvej og til områder med mange arbejdspladser. Som andre steder i verden eksisterer den slags standardiserede definitioner af yderområder side om side med forskellige og omstridte diskursive konstruktioner af landlighed og periferi, for eksempel som idyllisk og kendetegnet af stærkt sammenhold eller som provinssielt, reaktionært og tilbagestående (se fx Keating & Phillips 2008; Eales, Keefe & Keating 2008; Walsch et al. 2014). I en dansk sammenhæng har yderkommuner i de senere år været genstand for en del negativ opmærksomhed. Som de danske landdistriktsforskere Malene Winther og Gunnar Svendsen noterer sig, har den stigende brug af negativt ladede termer såsom „den rådne banan“ eller „Udkantsdanmark“ i politiske diskurser og i medierne fundet sted sideløbende med en centralisering af offentlige ydelser i kølvandet på kommunalreformen i 2007. Begrebet „den rådne banan“ synes at pege på en forståelse af landområder som tilbagestående, infrastrukturelt udfordrede og ikke mindst dyre i drift for velfærdsstaten (Winther & Svendsen 2012:466).

Undersøgelsen fandt sted i sensommeren og efteråret 2014 og bestod af 28 semistrukturerede interview med borgere i alderen 72-87 år, 16 kvinder og 12 mænd. Endvidere deltog jeg i forskellige aktiviteter (møder, bankospil) i Løgumkloster Pensionistforening. Seks respondenter boede i Løgumkloster, en by med knap 3.600 indbyggere, mens de resterende boede i eller i nærheden af

landsbyer med mellem 200 og 900 indbyggere. Øster Højst, Møgeltønder, Åbøl og Brøns, Bsted. Øster Højst, Brøns og Åbøl har ingen brugs eller købmand og intet forsamlingshus. Alle de andre landsbyer har en købmand eller supermarked og et forsamlingshus. Løgumkloster er den eneste af disse byer, der har lægehus, tandlægehus, sparekasse og almindeligt butiksliv (landsbyen Visby har dog en frisør og en smed). Endelig er den offentlige transport til større byer i samtlige af disse landsbyer besværlig med få og uregelmæssige busafgange, og beboere er i vidt omfang afhængige af bil, et tema, der gang på gang blev fremhævet i interviewene.

Samtlige respondenter boede i egen bolig i 2014. Et par kvindelige respondenter var så svækkede, at de i et vist omfang var afhængige af deres mandlige partnere, men ellers var der tale om ældre, der i forhold til daglige gøremål var selvkørende, hvilket vil sige, at de ikke fik nogen form for hjælp til at passe hus og købe ind. Blandt de interviewede mænd var der en tidligere håndværker, en tidligere slagter, en tidligere mekaniker, to tidligere ufaglærte arbejdere og fem tidligere landmænd. De interviewede kvinder talte to tidligere folkeskolelærere, en tidligere bankansat, en tidligere administrativt ansat i en jysk kommune, en tidligere buschauffør, to tidligere butiksejere, syv tidligere landmandsfruer og to hjemmegående husmødre, der aldrig havde været involveret i landbrug, og to ufaglærte arbejdere. Af de syv tidligere landmandsfruer havde to haft kontor og butiksjobs, inden de blev gift, og to måtte – efter at deres mænd var døde, og gården var blevet solgt – ernære sig ved ufaglært arbejde i en årrække. Flere af de interviewede kvinder var enker, mens kun en enkelt mand var enkemand, og han boede nu sammen med en ny og jævnaldrende kæreste.

Stedbundethed og lokalitet

Med undtagelse af nogle af de respondenter, der boede i Løgumkloster, havde de interviewede respondenter boet i eller lige i nærheden af deres nuværende landsby i størstedelen af deres voksenliv og i flere tilfælde i hele livet. For de fleste (10 ud af 12) tidligere landmænd og landmandsfruer gjaldt det, at de i forbindelse med mandens pensionering eller i enkelte enkers tilfælde med mandens død havde solgt gården og måtte flytte væk, men dog ikke længere end til nærmeste landsby, der i ingen tilfælde lå mere end tre kilometer fra gården. Den enstemmige begrundelse for at blive i lokalområdet var, at de ældre kendte og var kendt af mange mennesker her og var forankret i lokalsamfundet. Flere af de respondenter, der boede i landsbyer uden brugs/købmand, anså en eventuel fremtidig flytning i tilfælde af fysisk svækkelse og tab af bil som et potentielt nødvendigt onde, men fælles for dem var, at de kun overvejede at flytte inden

for en radius af maksimum 10 kilometer og typisk kun til nærmeste landsby med brugs/købmand, men ikke til større byer som Tønder og Åbenrå.

Adspurgt, om de kunne forestille sig eller tidligere havde overvejet at flytte længere væk fra deres nuværende landsby, gav respondenterne svar som: „Hvor skulle vi dog flytte hen, vi har det godt her, vi har alt, hvad vi skal bruge her“ (Kathrine, 75 år, Møgeltønder) eller „At flytte, ikke tale om da. Vi har det godt her, her er børnene, her kender vi folk, og folk kender os“ (Laust, 74 år, tidligere gårdejer i Visby).

Sådanne tilkendegivelser af, at det var ganske utænkeligt at flytte væk fra lokalområdet, gik igen i interviewene og peger på meget stærke følelser af lokal forankring og stedbundethed blandt de ældre respondenter. Stedbundethed er i forskningslitteraturen anskuet som et mangesidet fænomen, der relaterer til biografiske faktorer, indlemmelse i sociale fællesskaber samt til både det praktiske, habituelle og emotionelle forhold til fysiske omgivelser. I den eksisterende litteratur om stedbundethed blandt ældre på landet kan der ganske vist skelnes mellem et humangeografisk og et interaktionistisk perspektiv (Burholt 2012; Burholt & Taylor 2005). Det første, der også lægger sig op ad miljøpsykologien, vægter blandt andet de funktionelle aspekter af en given lokation, det vil sige, i hvilket omfang fysiske og infrastrukturelle omgivelser faciliterer, at mennesker passer daglige gøremål og forfølger deres mål (se fx Lawton 1988; Kahana et al. 2003). Et centralt begreb her er *person-environment fit* (Kahana et al. 2003; Keating & Phillips 2008; Burholt 2012), der tjener til at belyse, hvordan et harmonisk samspil mellem individer og omgivelser afhænger af individuelle faktorer, der meget vel kan variere over et livsforløb, såsom fysisk formåen og kulturelle præferencer. I humangeografiske studier af landlege ældre trækkes der endvidere på den såkaldte kompetenceteori, der fremhæver, hvordan følelsesmæssige relationer til steder kan være præget af kropsliggjort og habituel familiaritet med og fornemmelse af kontrol over omgivelserne (Rubinstein & Parmelee 1992; Burholt & Naylor 2005).

Interaktionistiske perspektiver på stedbundethed vægter i højere grad, hvordan social interaktion inden for stedbundne fællesskaber er med til at opretholde individuel selvidentitet (Harper 1989; Burholt & Naylor 2005; Schannel & Gifford 2010). Sådanne perspektiver har rødder i George Herbert Meads (1962) forståelse af selvet som formet via social interaktion med andre. Mead opdeler selvet i et „mig“ eller selvet som objekt og et reflekterende „jeg“ og understreger, at man for at forholde sig til sig selv som objekt må kunne indtage andres perspektiver og så at sige se sig selv udefra med andres øje. En selvforståelse er derfor formet af den måde, andre opfatter og relaterer til en person på, og en sammenhængende selvidentitet opstår og vedligeholdes ikke mindst i kraft af andres kontinuerlige genkendelse af en person.

De humangeografiske og interaktionistiske perspektiver er ikke modstridende, men supplerer snarere hinanden, for så vidt som de fremhæver forskellige dimensioner, der til sammen former fornemmelser af tilhør til steder. Jeg vil senere i artiklen derfor også trække på begge perspektiver i belysningen af mine ældre respondenters fornemmelser for stedbundethed. I hvad der kan betegnes som en tidlig sammenfatning af forskellige perspektiver, har Graham Rowles (1983, 1984) foreslået, at forbundethed til steder kan beskrives med begrebet „inside-ness“ („indenforhed“ ville være mit bedste bud på en oversættelse), der rummer tre komplementære dimensioner. Fysisk indenforhed er relateret til kropslig opmærksomhed, vaner og familiaritet med fysiske omgivelser, mens social indenforhed kommer af integration i stedbundne fællesskaber, og endelig er autobiografisk indenforhed relateret til akkumulerede erfaringer i en given lokation.

Der skelnes i forskningslitteraturen endvidere mellem hverdagsagtige og mere ideologiske former for stedbundethed eller tilhør (se fx Hummon 1992:263). Sidstnævnte har at gøre med en selvbevidst identifikation med et sted og indebærer ofte, at man eksplicit sammenligner stedet og dets befolkning favorabelt med andre steder og fællesskaber. Den hverdagslige stedbundethed ligger tættere op ad Rowles' forståelse af indenforhed og har at gøre med selvfølgelige fornemmelser af hjemlighed og familiaritet på en given lokation.

Ideologiske forståelser af specifikke landsbyfællesskaber var på ingen måde udtalte blandt de ældre respondenter, men flere af dem fremhævede en mere generel kontrast mellem livet på landet og i de større byer, en kontrast, der af nogle blev italesat som et direkte modsvar på negative diskurser om Udkantsdanmark. I sådanne italesættelser blev livet på landet først og fremmest defineret ved en særlig solidaritet og sammenhold, om end naturskønne omgivelser også blev nævnt flere gange. Interviewene var således fulde af udsagn såsom: „Herude på landet hjælper vi hinanden“ (Kate, 83 år, Visby). „Det bedste ved at bo på landet er, at man kommer hinanden ved“ (Christiane, 72 år, Bedsted). „Hvis nogen mangler hjælp, så hjælper man, det gør man her på landet, man hjælper hinanden“ (Aase, 72 år, Møgeltønder). „De skriver så meget om Udkantsdanmark, men jeg tror, at vi holder mere sammen herude“ (Sonja, 76 år, Øster Højst).

Sådanne citater italesætter en særlig forståelse af livet på landet som karakteriseret af en solidaritet og nærvær, der er fraværende i større byer, men peger selvfølgelig også på erfaringer med at være omgivet af solide sociale netværk i lokalområdet. Hvor den ideologiske italesættelse af stedbundethed og værdier associeret med særlige lokationer kredsede om livet på landet i almindelighed og dermed implicit pegede på opfattede fællestræk mellem forskellige landsbyer, var det også tydeligt, at de ældre respondenters tilknytning til specifikke landsbyfællesskaber var relateret til mere hverdagsagtige former for stedbun-

dethed. Denne tilknytning bundede i livslange minder, men også i høj grad i fornemmelser af relativ autonomi eller så at sige at være herre over eget hjem og kunne indgå i og bidrage til opretholdelsen af det sociale liv i landsbyer.

Stoisk stolthed

I mine interview med de ældre respondenter blev eksplicite og gentagne fremhævelser af fællesskaber, hvor man var der for hinanden, løbende suppleret af et kraftigt udtalt ideal om autonomi og selvtilstrækkelighed og et klart ønske om ikke at ligge andre til last. Respondenterne i Tønder Kommunes landsbyer udviste på mange måder, hvad andre forskere, der har beskæftiget sig med ældre, der har boet i europæiske landområder hele eller en stor del af deres liv, har betegnet som stoisk stolthed. Dette begreb dækker både over et udtalt ønske om kunne klare sig selv og ikke afhænge af andre og ligge dem til last og over en grundlæggende accept af de begrænsninger, som både alderdom og relativ geografisk isolation og kombinationen af de to kan indebære (se Eales, Keefe & Keating 2008; Walker et al. 2013). Gerontologerne Jacquie Eales, Janice Keefe og Norah Keating beskriver, hvordan såkaldte „stoiske ældre“ i det rurale Wales er kendetegnet ved et ønske om kunne klare basale indkøb lokalt, men derudover har lave krav til forretningsliv og lokalt udbud af diverse services. Endvidere har „stoiske ældre“ en indædt modvilje mod at flytte fra deres hjem, også selvom hverken hjem eller umiddelbare omgivelser er særligt aldersvenlige (Eales, Keefe & Keating 2008:114-17).

Blandt mine respondenter i Tønder Kommune kom den stoiske stolthed til udtryk, både når snakken faldt på nærtboende familiemedlemmer og sociale relationer til jævnaldrende, og når den faldt på infrastrukturelle udfordringer og hele landsbyers afhængighed af omverdenen. Som nævnt lægges der inden for humangeografien vægt på, hvorledes et match mellem på den ene side individer med deres fysiske formåen og andre ressourcer samt kulturelle præferencer og på den anden side fysiske og infrastrukturelle omgivelser kan facilitere et tilfredsstillende liv. Fælles for de ældre respondenter var, at de ligesom rurale ældre i Wales ikke stillede store krav til et blomstrende butiksliv, kulturliv og diverse offentlige ydelser i nærområdet, men at de vægtede muligheden for at kunne købe madvarer selv uden at skulle foretage lange rejser meget højt. Respondenterne i Bedsted, Brøns og Åbøl havde bil og måtte køre mellem tre og syv kilometer til nærmeste brugs/købmand. Disse respondenter gav i særlig høj grad udtryk for at være meget afhængige af bil og anså flytning til en nabolandsby som et nødvendigt onde, i tilfælde af at de mistede bilen. Der var dog, som vi vil se, en vis pragmatisk accept af behov for hjælp til visse ting såsom brug af internettet og for respondenter uden bil lejlighedsvis transport til lægen, men indkøb

af dagligvarer var en anden historie. En enkelt enke fra Visby spekulerede på, om hendes børn, der boede i nærheden, ville kunne hjælpe hende med indkøb, hvis hun i fremtiden mistede bilen, men anså tydeligvis dette scenarium for alt andet end ønskværdigt. Det generelle billede, der tegnede sig i interviewene, var, at muligheden for at kunne foretage dagligvareindkøb selv uden at skulle være afhængig af venner, naboer og familiemedlemmer og ikke mindst uden at skulle være afhængig af offentlig transport var af meget afgørende betydning for en værdig og tilfredsstillende tilværelse i landsbyer. Samtidig blev afhængigheden af bil også understreget af respondenter i landsbyer med købmand, idet både læge og tandlægebesøg, lejlighedsvis større indkøb og ikke mindst diverse fritidsaktiviteter, der ofte finder sted i pensionisters hverdagsliv (fx pensionist-svømning i Tønder eller pensionistdans i Gram), foregår uden for landsbyer.

Den stoiske stolthed over at have en vis autonomi og selvtilstrækkelighed var ikke blot gældende på individniveau, men gjaldt på sin vis også forståelser af hele landsbyers forhold til omverdenen. Eksempelvis gav respondenter ikke udtryk for forventninger om, at infrastrukturelle problemer såsom dårlig offentlig transport eller kommunalt serviceniveau var noget, regionale politikere havde pligt til at gøre noget ved. Sådanne udfordringer blev anskuet som uomgængelige vilkår for en selvvalgt tilværelse i landområderne. Enkelte politiske initiativer såsom en fast taxaordning til overkommelige priser og en fremtidig netbutik i Øster Højst (hvor der ikke var en købmand) var imødeset med spænding,¹ og endvidere fortalte forkvinden for Løgumkloster Pensionistforening, at hun havde kontaktet lokale politikere med henblik på at lave en rollatorvenlig nedgang til et af byens supermarkeder. Men derudover var der blandt de ældre respondenter ikke udtalte forventninger om, at regionale politiske tiltag skulle holde landsbyer i live.

At autonomi var anset som et kollektivt anliggende og ikke bare en individuel tilstand, var tydeligt, når snakken faldt på vigtigheden af en lokal købmand eller brugs. Møgeltønder er en lille by, der kun ligger fem kilometer fra Tønder, og mange af de ældre respondenter i Møgeltønder var i Tønder med bil eller cykel flere gange om ugen, for eksempel for at gå til pensionist-svømning eller besøge familiemedlemmer. I den forbindelse ville det selvsagt være nemt og oplagt at foretage dagligvareindkøb i nogle af Tønders større supermarkeder. Ikke desto mindre gav samtlige syv respondenter fra Møgeltønder udtryk for, at det var meget vigtigt at støtte den lokale købmand, og at de derfor stort set altid købte ind lokalt, også selvom varesortiment og priser ikke altid var konkurrencedygtige. Bevarelsen af den lokale købmand blev anset for vigtig, først og fremmest fordi respondenterne antciperede en potentielt billøs fremtid, men også fordi købmanden udgør et uformelt mødested og dermed en del af lokalmiljøet.

Samtidig stod det klart, at en lokal købmand for respondenter fra forskellige landsbyer også var symbol på landsbyers autonomi og overlevelse. Det blev således bemærket i flere interviews, at netop købmanden som regel var den sidste, der lukkede efter lokale skoler, frisører og andre forretninger. Lukningen af en købmand blev med andre ord set som det sidste søm i ligkisten for landsbyer, der „dør“ af affolkning, centralisering og manglende evne til at tiltrække nye og unge beboere. En lokal købmand var således ikke bare relateret til den individuelle autonomi, det vil sige muligheden for at købe ind uden hjælp fra andre, men på sin vis også til landsbyers relative autonomi, for så vidt som tilstedeværelsen af en købmand muliggør, at livet i en landsby i det daglige i høj grad foregår i landsbyen.

„De har nok i deres eget“

Den stoiske stolthed over at kunne klare sig selv var også tydelig, når snakken faldt på sociale relationer. At meningsfuld deltagelse i forskellige former for socialt liv er af afgørende betydning for en god alderdom, er ikke overraskende bekræftet af en lang række studier, og eksisterende forskning i vestlige lande har da også peget på, at mange rurale ældre har betragtelige netværk og social kapital at trække på (Wenger 1995; Keeling 2001; Scharf 2001; Scharf & Bartlam 2008; Fast & de Jong Gierveld 2008; Rozanowa, Dossman & de Jong Gierveld 2008; Burholt & Dobbs 2012; Davis et al. 2012). Dette gjorde sig også gældende blandt de ældre respondenter i Tønder Kommune, der samtidig lagde stor vægt på ikke at ligge andre for meget til last.

Selvom der var en vis variation i de ældre respondenters sociale netværk og sociale aktivitetsniveau, var der ingen, der rapporterede om oplevelser af decideret ensomhed. Det var primært to typer relationer, der fyldte i deres liv, nemlig til jævnaldrende venner/bekendte og til familiemedlemmer. Af de 28 respondenter havde de 24 børn. To kvinder var aldrig blevet gift, en var blevet gift forholdsvis sent, og en enkelt mandlig respondent var ligeledes blevet gift sent i livet og med en kvinde, der havde børn og var for gammel til at få flere. Af de 24 respondenter med børn gjaldt det for de 19 af dem, at mindst et barn boede i samme landsby eller en by/landsby, der lå under 10 kilometer væk, og af de resterende fem respondenter havde to børn inden for kommunegrænsen. Det var, i tråd med hvad forskning fra andre europæiske lande har vist, især de tidligere gårdejere/gårdejerfruer, der havde børn i nærheden (se fx Wenger & Burholt 2001), og i 10 af 11 tilfælde (en af de 12 tidligere gårdejere/gårdejerfruer havde ikke børn) havde en søn overtaget gården.

Fælles for samtlige respondenter med børn tæt på var, at de så deres børn og eventuelt hjemmeboende børnebørn minimum hver 14. dag og i de fleste tilfælde langt tiere. De gav alle udtryk for, at den tætte kontakt til børn og børnebørn var en kilde til stor glæde, men understregede også, at man ikke skulle trække på de yngre i forbindelse med praktiske gøremål, og at samvær primært skulle finde sted, fordi det var hyggeligt for alle parter. „Nej, nej, de har nok i deres eget,“ lød svaret bastant fra Edith i Løgumkloster, da hun blev spurgt, om nærtboende familiemedlemmer hjalp til med indkøb og andre praktiske ting, og andre respondenter kom med tilsvarende betragtninger.

Den stoiske stolthed udelukkede ikke en pragmatisk accept af lejlighedsvis behov for assistance, men der var blandt respondenterne en implicit om end tydelig skelnen mellem acceptable og uacceptable ting at bede om hjælp til. Opgaver relateret til den daglige husholdning, indkøb, madlavning, rengøring, tøjvask og havepasning hørte til den sidste kategori. Haven kunne man til nød betale en vennelignende nabo for at hjælpe med, men opgaver inden for hjemmets vægge lagde de ældre en meget stor ære i at klare selv, så længe fysikken ikke umuliggjorde det.

At lige præcis hjemmet var så vigtigt at passe selv, er næppe tilfældigt. Antropologerne Robert L. Rubinstein og Patricia A. Parmelee har argumenteret for, at et hjem for ældre mennesker kan komme til at fremstå som en slags extension af dem selv. Rubinstein og Parmelee drager paralleller til kunstnerens værksted og kokkens køkken, der begge er rum, hvor grænser mellem selvet og nære omgivelser og objekter undertiden kan forekomme flydende (Rubinstein & Parmelee 1992:152). At hjemmet også kan få denne karakter af et rum, der er en forlængelse af en person, hænger dels sammen med den daglige og habituelle kropsliggjorte færden i det og dels med personaliseringsprocesser, hvorigennem det lades med betydningsfulde elementer og referencer til livsforløb (fx familie-billeder, genstande, man har fået af signifikante andre eller har erhvervet sig ved betydningsfulde lejligheder m.m.).

For de ældre respondenter hang den stoiske stolthed over at klare sig selv uløseligt sammen med evnen til at kunne passe og være herre over eget hjem. Samtidig var der udbredt forståelse af, at man som ældre borger godt måtte bede sine yngre slægtninge om hjælp til brug af internettet, for eksempel netbank, betale regninger, logge ind på borger.dk m.m. (der var ingen af respondenterne, der købte ting på nettet). Den slags digitale aktiviteter var mere lejlighedsvis end daglige gøremål, og der var blandt respondenterne også en klar opfattelse af, at internettet var de yngres domæne, som det var legitimt, at man som ældre ikke havde sat sig ind i. Der var også enkelte billøse respondenter, der berettede, at de til nød kunne bede børn om lejlighedsvis transport til lægebesøg, men aldrig til mere hverdagslige formål såsom indkøb.

Det stod endvidere klart, at den gensidige, praktiske hjælp, der trods alt i et vist omfang præger intergenerationelle relationer, går begge veje. Respondenterne med nærtboende børnebørn havde alle hjulpet med pasning, da børnebørnene var små, og flere af de praktisk anlagte ældre mænd fandt stor glæde og satte stor ære i at kunne hjælpe deres voksne børn med småreparationer. Der var også flere af de tidligere gårdejere, der stadig gav en hånd med på gården, som deres søn havde overtaget, og en af dem forklarede med tydelig stolthed, at han havde en fast aftale med sine store børnebørn om, at de kunne ringe når som helst på døgnet, hvis de skulle hjem fra byen og ikke kunne køre selv, „fordi de har fået en øl for meget“.

Ønsket om at kunne klare sig selv og ikke at trække for meget på andre var endnu mere udtalt, når samtalen kredsede om jævnaldrende venner og bekendte. Som tidligere nævnt fremhævede flere respondenter fællesskabet på landet og princippet om, at man hjælper, hvor man kan, som et slags modbillede til negative diskurser om Udkantsdanmark, men selvsamme respondenter havde ofte meget svært ved efterfølgende at komme med konkrete eksempler på, hvordan de rent faktisk hjalp eller blev hjulpet af jævnaldrende. „Vi render ikke hinanden på dørene“ var et udsagn, der gik igen, når respondenterne blev spurgt, hvordan de egentlig trak på jævnaldrende naboer og venner. Dog fortalte enkelte respondenter, at de ved sjældne lejligheder kørte billøse venner til lægen, ligesom det var normalt, at man kørte sammen til arrangementer uden for byen (såsom pensionsistsvømning eller pensionistdans). Det var ikke desto mindre tydeligt, at den gensidige hjælp mere var et princip end en praksis, og at der for respondenterne først og fremmest lå stor værdi i visheden om, at man i landsbyer kender hinanden, bekymrer sig om hinandens velbefindende og står til rådighed for hinanden, *i tilfælde af* at en kritisk situation opstår.

Fællesskab og identitet

Selvom respondenterne enstemmigt fremhævede, at de ikke rendte hinanden på dørene, og lagde en dyd i ikke at ligge andre til last, var det også tydeligt, at de lagde en stor værdi i at bidrage til og være synlige i lokale fællesskaber med jævnaldrende. Værdien af tætte familierelationer skal på ingen måde undervurderes, men i tråd med eksisterende forskning på området peger min undersøgelse på, at varige relationer til jævnaldrende venner og bekendte spiller en afgørende rolle for oplevet livskvalitet blandt rurale ældre, og at sådanne relationer ikke kan kompenseres af tæt familiekontakt (Arling 1976; Wenger 1990, 1995; Scharf 2001; Lindhardt & Poulsen 2014). Blandt andet har den engelske gerontolog Clare Wenger fremhævet, hvordan rurale ældre i ekstrarfamiliære bånd til

jævnaldrende finder referencegrupper og følelser af social accept og selvbekræftelse, hvilket er væsentligt for opretholdelse af stabile identiteter (Wenger 1990:150). Med andre ord peger Wenger såvel som andre forskere på, hvorledes sociale relationer med jævnaldrende sammen med aktive bidrag til at opretholde lokalsamfund kan bidrage til fornemmelser af kontinuitet og sammenhængende selvidentitet i sene leveår, der ellers kan være præget af forandring, både i form af fysisk svækkelse og den potentielle svækkelse af rollebaserede identiteter, der kan følge tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet og til dels fra foreningsliv (se fx Rubinsten & Parlemee 1992; Scharf 2001; Walker 2013).

Størstedelen af respondenterne rapporterede om et aktivt socialt liv med både uformelle og foreningsmæssige sociale aktiviteter med jævnaldrende, om end der også var respondenter over 80, der berettede om indskrænkede netværk, dels på grund af dødsfald i omgangskredsen, dels fordi deres eget energiniveau var reduceret. Ikke desto mindre gav respondenterne enstemmigt udtryk for en grundlæggende fornemmelse af, at man i en landsby kender til hinanden og ved, hvem hinanden er, og at man har en basal tillid til hinanden. Det var også tydeligt, at der var visse, faste samlingspunkter såsom fællesspisning i lokale forsamlingshuse nogle gange om året, der blev prioriteret meget højt.

En stor del af respondenternes sociale liv tog form af foreningsdeltagelse og/eller fælles rekreative aktiviteter såsom banko, pensionistdans og pensionistsvømning. Den slags aktiviteter, der foregår i offentligt eller semioffentligt regi, er i højere grad end en uformel omgang med familier og venner med til at skabe og vedligeholde bredere fællesskaber og netværk eller, som Robert Putnam (2000:23) ville udtrykke det, at styrke den brobyggende sociale kapital. Langt størstedelen af respondenterne (23 af 28) var medlemmer af lokale pensionistforeninger, der drives af pensionister på frivillig basis. Respondenternes aktivitetsniveau i pensionistforeningsregi spændte fra ugentlige aktiviteter (edb-kurser, porcelænsmaling, stenslibning, kortspil, hækling, billard, foredrag om lokalhistorie) til månedlige bankoeftermiddage og fællesspisninger. Endelig arrangerer pensionistforeninger årlige udflugter med stor tilslutning. Der var således tale om aktiviteter, som respondenterne både deltog i og i vidt omfang selv var med til at arrangere.

Der var også respondenter, der havde forskellige former for frivilligt arbejde i andre foreninger, om end det generelle billede var, at frivilligt arbejde i de senere leveår primært blev lagt i pensionistforeninger, mens andre former for frivillighed (fx sportsforeninger, menighedsråd, spejderforeninger m.m.) mere var noget, respondenterne havde dyrket tidligere i livet. I Løgumkloster var der i 2014 tre genbrugsforretninger, der primært blev drevet af frivillige pensionister, som stod for udarbejdelse af vagtplaner, kundebetjening (typisk tretimersvagter)

i butikken, modtagelse af varer, vask af doneret brugt tøj, rengøring af butikkerne, udarbejdelse af regnskaber m.m. Der var også en gruppe pensionister i Løgumkloster, der var gået sammen om at arrangere udflugter med beboere på byens asylcenter. Selvom det blev bemærket af forkvinden for byens pensionistforening, at ikke alle var lige tilfredse med tilstedeværelsen af et asylcenter i byen, havde den pågældende gruppe blandt andet organiseret en cykeltur med beboerne for at vise dem omegnen og havde efterfølgende introduceret dem for et sønderjysk kaffebord. Denne tjeneste var blevet gengældt med et åbent hus i asylcentret med „fantastisk etnisk mad“ (Erlan, 84 år). Kontakten med asylcentret gav nogle af byens pensionister mulighed for at indtræde i en værtsrolle og fremvise lokalområdet, hvilket var en tydelig kilde til stolthed.

Frivilligt arbejde og deltagelse i foreningslivet kan selvsagt være en måde, hvorpå uformelle bånd til jævnaldrende skabes og plejes. Samtidig kan en sådan deltagelse både været forankret i og styrke følelser af stedbundethed, for så vidt som der herigennem skabes fornemmelse af, at man bidrager til og har en aktie i stedbundne fællesskaber. Som nævnt ovenfor kan stabile relationer til jævnaldrende sammen med aktive bidrag til aktiviteter, der opbygger og styrker et lokalt og hjemligt miljø uden for hjemmets vægge, være en vigtig kilde til social validitet og dermed til opretholdelse af stabile selvidentiteter.

I den forbindelse er det også relevant kortfattet at omtale betydningen af store fester i sønderjyske landområder. Som Sonja, 76 år, fra Øster Højst forklarede mig: „Her på landet holder vi store fester, det er nok sådan en tradition, vi har.“ Runde fødselsdage og 75-, 85-, 95- samt i nogle tilfælde 65-års fødselsdage, sølvbryllupper, guldbryllupper og diamantbryllupper er alle anledninger til store fester, der så godt som altid afholdes i lokale forsamlingshuse og med deltagelse af op til 100-150 mennesker. Selvom respondenterne alle var folkepensionister, og flere af dem ikke havde stort økonomisk overskud, var det tydeligt, at den slags fester blev prioriteret meget højt, og at det var noget, man sparede op til i god tid. Inviterede gæster kunne inkludere familiemedlemmer og venner, der boede andetsteds, men respondenterne berattede også med stolthed om mellem 50 og 80 lokale gæster til deres egen seneste større fødselsdagsfejring eller et guldbryllup. Selvom der selvfølgelig er tale om særlige begivenheder, der adskiller sig fra hverdagens uformelle og mere spontane socialitet, kræver det kun en smule hovedregning at konstatere, at man i en omgangskreds med 50-80 mennesker, der inviterer hinanden til runde fødselsdage, 65-, 75-, 85- og 95-års fødselsdage og guld- og diamantbryllupper, nemt kan gå til adskillige store fester hvert år, og at den slags fester dermed i realiteten kan udgøre en betragtelig del af det almindelige lokale sociale liv. „Vi kommer vel i byens forsamlingshus et par gange om måneden, og det er især til store fester, fødselsdage og sådan,“

forklarede Judith fra Møgeltønder. Der havde været 100 gæster til Judiths mands 75-års fødselsdag, mens Judith, da hun fyldte 75, havde valgt at „holde en ren pigeaften“ med ca. 50 inviterede. Respondenter fra samtlige landsbyer berettede også om traditioner for, at store flokke af lokale landsbyboere dukkede op til morgensang efterfulgt af morgenkaffe for sølv-, guld- og diamantbrylluppar.

De mange fester er i vidt omfang dikteret af reciprocitetsforventninger. Går man selv til mange fester, forventes man også at invitere, når man fylder rundt eller 65, 75, 85, 95 eller har guld- eller diamantbryllup. Samtidig er store fester også en måde, hvorpå en social position i lokalsamfund synliggøres og oprettholdes. At drage en parallel til store ceremonielle fester, hvor „big men“ på New Guinea etablerer deres position (Roscoe 2012), er, indrømmet, at presse citronen til det yderste, blandt andet fordi der ikke er nogen distribution af materielle goder forbundet med fester i sønderjyske landområder, og især fordi det ikke er forbeholdt de magtfulde få at stå for sådanne fester. Men på samme måde, som big men lejlighedsvis forventes at markere sig via sådanne ceremonielle begivenheder, oplevede jeg også blandt ældre respondenter i Tønder Kommune dels en forventning om, at man, når anledningen var der, markerede og synliggjorde sig via en stor fest, dels en udtalt stolthed over at have markeret sig og over at have haft mange lokale med til sin fejring. Som allerede nævnt fremhævede flere respondenter det faktum, at de kendte og *var kendt af* mange lokale, som en primær bevæggrund til ikke at kunne forestille sig at bo andre steder. Selvom et højt antal lokale gæster til en stor fest ikke i sig selv er ensbetydende med mange tætte relationer, indikerer det, at man er kendt af mange. Fester kan således, i tilgift til at de er hyggelige, være med til at etablere en lokal position og fastholde et selvbillede, der er forment af andres gen- og anerkendelse (jf. Mead 1962).

Konklusion

Den stoiske stolthed over at opretholde en vis autonomi og den gentagne understregning af værdien af solidariske fællesskaber, hvor man er der for og (i princippet) hjælper hinanden, er ikke hinandens modsætninger. Tværtimod udgør idealet om autonomi og forskellige former for social deltagelse med jævnaldrende begge væsentlige kilder til opretholdelse af stabile selvidentiteter for de ældre respondenter i Tønder Kommunes landområder. At være herre over eget liv og hjem uden at afhænge af andre i forbindelse med daglige gøremål var en kraftigt udtalt værdi blandt respondenterne, og netop fastholdelsen af en vis personlig og hjemlig autonomi kan selvsagt styrke fornemmelser af kontinuitet i de sene leveår, der ellers kan være præget af forskellige former for forandring. Vi har også set, at der blandt respondenterne var stærke fornemmelser af lokal

forankring og stedbundethed, og bevarelsen af autonomi indebar også bidrag til opretholdelse af landsbyer, som for mange rurale ældre, der har levet samme sted i årevis, kan siges at udgøre en slags ekstension af den hjemlige sfære. Landsbyens rolle som en form for forankringspunkt for stabile identiteter er relateret til forskellige faktorer, herunder personlige minder fra et langt liv, dyb familiaritet med omgivelserne og ikke mindst med de forskellige former for social deltagelse, hvorigennem en lokal position etableres og opretholdes.

Noter

Tak til Annette Aagaard Thuesen, Annette Michelsen, Egon Noe, Klaus Levinsen, Barbara Fersch og et par anonyme reviewere for gode kommentarer til en tidligere version af denne artikel.

1. Der var ikke nogen af de ældre respondenter, der købte ting over nettet, da jeg lavede undersøgelsen i 2014, og der var heller ikke nogen, der havde erfaringer med eksempelvis online-lægekonsultationer og andre telemedicinske tiltag. Flere respondenter udtrykte dog en vis modvillig accept af, at vinden blæste i den retning, og var forbeholdent åbne for i begrænset omfang at skulle rykke nogle af deres gøremål online i fremtiden, hvilket jeg dog ikke har haft mulighed for at følge op på.

Litteratur

Arling, Greg

1976 The Elderly Widow and her Family, Neighbours and Friends. *Journal of Marriage and the Family* 28:757-68. <https://doi.org/10.2307/350695>.

Buffel, Tine, Liesbeth De Donder, Chris Phillipson, Nico De Witte, Sarah Dury & Dominique Verté

2014 Social Participation among Older Adults Living in Medium-Sized Cities in Belgium. The Role of Neighbourhood Perceptions. *Health Promotion International* 29(4):655-68. <https://doi.org/10.1093/heapro/dat009>

Burholt, Vanessa

2012 The Dimensionality of "Place Attachment" for Older People in Rural Areas of South West England and Wales. *Environment and Planning A* 44(12):2901-21. <https://doi.org/10.1068/a4543>.

Burholt, Vanessa & Christine Dobbs

2012 Research on Rural Ageing. Where Have We Got to and Where are We Going in Europe? *Journal of Rural Studies* 28(4):432-44. <https://doi.org/10.1007/s10433-005-0028-3>. Læst 27.02.2023.

Burholt, Vanessa & Dawn Naylor

2005 The Relationship Between Rural Community Type and Attachment to Place for Older People Living in North Wales, UK. *European Journal of Ageing* 2:109-19. <https://doi.org/10.1007/s10433-005-0028-3>.

- Davis, Sandra, Nathalie Crothers, Jeanette Grant, Sari Young & Karly S. Smith
2012 Being Involved in the Country. Productive Ageing in Different Types of Rural Communities. *Journal of Rural Studies* 28(5):338-46. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.01.008>.
- Eales, Jacquie, Janice Keefe & Norah Keating
2008 Age-Friendly Rural Communities. In: N. Keating (ed.): *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Pp. 121-30. Bristol: Polity Press.
- Fast, Janet & Jenny de Jong Gierveld
2008 Ageing, Disability and Participation. In: N. Keating (ed.): *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Pp. 63-74. Bristol: Polity Press.
- Harper, Sarah
1989 The British Rural "Community". An Overview of Perspectives. *Journal of Rural Studies* 5(2):161-84. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(89\)90044-2](https://doi.org/10.1016/0743-0167(89)90044-2). Læst 27.02.2023.
- Hummon, David H.
1992 Community Attachment. Local Sentiment and Sense of Place. In: I. Altman & S.M. Low (eds): *Place Attachment*. Pp. 253-78. New York: Plenum Press.
- Kahana, Eva, Loren Lovegreen, Boaz Kahana & Michael Kahana
2003 Person, Environment, and Person. Environment Fit as Influences on Residential Satisfaction of Elders. *Environment and Behaviour* 35(4):434-53. <https://doi.org/10.1177/0013916503035003007>.
- Keating, Norah (ed.)
2008 *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Bristol: Polity Press.
- Keating, Norah & Judith Phillips
2008 A Critical Human Ecology Perspective on Human Ageing. In: N. Keating (ed.): *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Pp. 1-10. Bristol: Polity Press.
- Keeling, Sally
2001 Relative Distance. Ageing in Rural New Zealand. *Ageing and Society* 21:605-19. <https://doi.org/DOI:10.1017/S0144686X01008443>.
- Klijn, Jan A., Wies Vullings, Maurits van der Berg, Hans van Meijl, Ron van Lammeren, Teunis van Rheenen, Tom Veldkamp, Peter Verbrug, Henk Westhoek & Bas Eickhout
2005 The EURURALIS Study. Technical Document. Wageningen: Altera. <https://edepot.wur.nl/25211>. Læst 27.02.2023.
- Lawton, M. Powell
1988 Three Functions of the Residential Environment. *Journal of Housing for the Elderly* 5(1):35-50. https://doi.org/10.1300/J081V05N01_04
- Lindhardt, Martin & Tommy Søndergaard Poulsen
2014 Aldring i landdistrikterne. Geografi, kommunale udgifter og livskvalitet. Forskningsrapport. Syddansk Universitet, Center for Landdistriktsforskning. https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/iful/udgivelser/clf_report_43_aldring_i_landdistrikterne.pdf. Læst 27.02.2023.
- Mead, George Herbert
1962 *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.

- Putnam, Robert D.
2000 Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.
- Roscoe, Paul. B.
2007 Before Elites. The Political Capacities of Big Men. In: T. Kielin & A. Zimmerman (eds): Before Elites. Alternatives to Hierarchical Systems in Modelling Social Formations. Pp. 41-54. Bonn: Rudolf Habelt.
- Rowles, Graham D.
1983 Personal Identity in Old Age. Observations from Appalachia. *Journal of Environmental Psychology* 3(2):299-313. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80033-4](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80033-4)
1984 Aging in Rural Environments. In: I. Altman, M.P. Lawton & J.F. Wohlwill (eds): *Elderly People and the Environment*. Pp. 127-59. New York: Plenum.
- Roanova, Julia, Donna Dasman & Jenny de Jong Gierveld
2008 Participation in Rural Contexts. *Community Matters*. In: N. Keating (ed.): *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Pp. 75-86. Bristol: Polity Press.
- Rubinsteen, Robert L. & Patricia A. Parmalee
1992 Attachment to Place and the Representation of the Life Course by the Elderly. In: I. Altman & Setha M. Low (eds): *Place Attachment*.
- Scannell, Leila & Robert Gifford
2010 Defining Place Attachment. A Tripartite Organizing Framework. *Journal of Environmental Psychology* 30(1):1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>.
- Scharf, Thomas
2001 Ageing and Intergenerational Relationships in Rural Germany. *Ageing and Society* 21(5):547-66.
- Scharf, Thomas & Bernadette Bartlam
2008 Ageing and Social Exclusion in Rural Communities. In: N. Keating (ed.): *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Pp. 97-108. Bristol: Polity Press. <https://doi.org/10.46692/9781847424037>.
- Walker, Judi, Peter Orpin, Hazel Baynes, Erin Straford, Kim Boyer, Nadia Mahjouri, Christian Paatterson, Andrew Robinson & Janet Carty
2013 Insights and Principles for Supporting Social Engagement in Rural Older People. *Ageing and Society* 33(13):938-63. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000402>.
- Walsch, Kiernan, Eamon O'Shea, Thomas Scharf & Mark Shucksmith
2014 Exploring the Impact of Informal Practices on Social Exclusion and Age-Friendliness for Older People in Rural Communities. *Journal of Community and Applied Social Psychology* 24(1):37-49.
- Wenger, Clare
1990 The Special Role of Friends and Neighbors. *Journal of Aging Studies* 4(2):149-69. [https://doi.org/10.1016/0890-4065\(90\)90012-W](https://doi.org/10.1016/0890-4065(90)90012-W).
1995 A Comparison of Urban with Rural Support Networks. *Liverpool and North Wales. Ageing and Society* 15(1):59-81. <https://doi.org/10.1017/S0144686X00002129>.
- Wenger, Clare & Vanessa Burholt
2001 Differences Over Time in Older People's Relationships with Children, Grandchildren, Nieces, and Nephews in Rural North Wales. *Ageing and Society* 21(5):567-90.

- Wenger, Clare & Norah Keating
2008. The Evolution of Networks of Rural Older Adults. In: N. Keating (ed.): *Rural Ageing. A Good Place to Grow Old?* Pp. 33-42. Bristol: Polity Press. <https://doi.org/10.46692/9781847424037>.
- Winther, Malene Brandt & Gunnar Lind Haase Svendsen
2012 The Rotten Banana Fires Back. The Story of a Danish Discourse of Inclusive Rurality in the Making. *Journal of Rural Studies* 28(4):466-77. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.05.003>

